

Arxiu Històric de l'Hospitalet.
C/Joan Pallarès s/n.
08901- L'Hospitalet.

Persona entrevistada: **Lluïsa Gimeno Quinquilà.**
Projecte: **Indústries de Santa Eulàlia: Can Rifà.**
Data: 2.005
Entrevistadora: Mireia Mascarell.
Duració: 65 minuts.

CARA A:

... La Lluïsa Gimeno.
Gimeno.

I què més?
Quinquilà.

Escolta'm, explica'm una mica d'on ets, si ets d'aquí del barri...

Sí, sí, jo vaig néixer aquí, a Santa Eulàlia, aquí a les Sangoneres, i vaig néixer a l'any 27, del 4... del 7 del 4. Et va bé?

Sí, sí, perfecte. Escolta, a les Sangoneres què vols dir, a prop de la fàbrica?

Sí, hi havia unes casetes petites, que només eren d'un pis, hi havia planta i pis, saps?, unes escaletes al mateix pis de la planta, no?, hi havia unes escaletes a dalt amb unes "verjes"... molt com es feia abans, no?, passava un riu, un riu...

El rec?

El rec, un rec, sí, que era el que regava tota l'hortalissa dels camps d'aquí, perquè això del Llobregat era riquíssim en verdures i tot, no?, i allà hi era el riu. Clar, els pares havien d'anar molt amb compte... perquè tinc un germà que em porta 10 mesos "menos" i va caure i el van tenir que treure.

Però era molt fons això, molt profund?

No, no, en una banda era més fons però no era fons, era un rec que et podies posar... 'inclús' una persona anava de peu i tot, eh?, fins als genolls, d'això me'n recordo.

Escolta, i quan eres petita, a aquella època que estava tot potser més nèt que després, uns anys després, tu recordes si us havíeu banyat o havíeu jugat allà al rec?

No, no, allà al rec no, la mama ens posava sempre un cubell molt gran, molt gran, que el posava al sol i allà ens banyava, pobre. Al rec no ens deixava banyar, no, perquè a vegades hi havia gent que tirava coses, 'inclús' bestiar que es moria... Tothom tenia bestiar, no?, "bueno", conills, gallines, i tot això ho llençaven al riu i la mama no volia, no.

Perquè els animals així que morien no es portaven allà a les basses?

No, cada persona tenia el seu coneixement i passava com sempre, hi havia el canyet però no el portaven, no s'amoïnaven per això. Les escombraries, els desperdicis anaven als pagesos, perquè fessin fems, i aquesta fàbrica era molt maca perquè aquest rec era així i hi havia uns arbres... ho recordo molt, i a aquesta banda tot camps, i eren uns arbres que anaven fins al final de la fàbrica, era modernisme també em sembla, sí, i era molt maca. Jo estava enamorada d'aquella fàbrica, però la mama em deia... i feien cordes, feien allò... cànem o pita em sembla que

era, sí, aquelles cordes feien. Jo me'n recordo que eren unes bovines molt grosses que les treien i sempre anàvem a badar allà.

Però no entràveu a la fàbrica vosaltres.

No, no, no, es que jo era petita, t'explico. La mama va tenir tres fills en 30 mesos, el meu germà 10 mesos, un que es va morir als 3 anys i mig, que es deia ????, llavors aquest... va ser molt seguit la mama, llavors va venir una riuada. El riu Llobregat es va desbordar, es va desbordar, i al desbordar-se aquestes casetes eren tan a prop, perquè era allà mateix a la Gran Via això, que llavors ens van tenir que treure per la finestra, per això només d'aquí de les Sangoneres et puc explicar això, carinyet.

Perquè això eres tu ben petita, ben petita, que va passar això.

Sí, molt petita, jo me'n recordo que em van treure per la finestra, els joves, entre els veïns s'ho fan fer, i els escombriaires, que hi havia molts escombriaires aquí a aquest barri, però tu ja en deus sapiguer-ho. "Bueno, pues" els escombriaires com que també van perdre aviram i tot i porcs, perquè criaven porcs i de tot, "pues" van venir molt a l'ajuda, a l'ajut, no? I ens van treure i ens van portar aquí a Santa... Jo lo que no puc recordar... a la meva mare ja ens van portar a un "puesto"... em sembla que la primera nit vam anar a l'alcaldia, però jo no me'n recordo gaire bé perquè clar, era petita i estava espantadíssima, la meva mare... Jo me'n recordo com un ??? que tenia la mama ballava pel pis, saps un ??? de roba? No sé, en castellà es diu... però em sembla que es diu ???, eh? En castellà es diu una altra cosa, me'n recordo que eren unes tapes i era de fusta i ballava.

"Allavorens" clar, allò va ser com un espant, no?, de marxar d'allà, i jo també era molt amiga d'una noia que vivia a dalt, que són els Novells, tu les coneixes ales Novells?

Sí.

"Bueno, pues" la Rosita...

Ahir vaig estar amb la Rosa Novell, abans d'ahir.

Però la Rosa Novell, amb la de l'Alejandro o del Ramon?

No, amb la germana de l'Alejandro i el Ramon.

Ah...! La germana de l'Alejandro i el Ramon? Ah, la Rosita, ja sé qui.

La Segalà, la casada amb el Segalà.

Espera, espera, la que se li va morir el marit ara, fa poc?

Això ja no ho sé, no ho sé. Les que vivien allà a les carrosseries.

Ah, sí, home, aquella, i tant! Aquells que tenien bacallaneria a la plaça.

Sí, exacte, això mateix.

Ui, els conec molt, reina! "Bueno, pues" amb una cunyada d'elles... la dona de l'Alejandro és de la meva edat i la meva mare tenia molta llet, i la seva mare marxava, era molt maca la mare d'aquesta nena, i li donava ma mare i sempre diem: "Som germanes de llet", ens veiem i tot. Que ella també ha passat... Ella té un altre caràcter que jo, perquè jo tinc un caràcter molt fort per lo que he passat, jo em vaig quedar amb el germà també, "bueno", em vaig tenir que posar a treballar, moltes angúnies i moltes necessitats... Jo em vaig tenir que... vaig tenir que fer de dona, fill meu, m'entens?

Escolta, de les Sangoneres, abans d'entrar així en tu quan vas entrar a la fàbrica i tot, de les Sangoneres te'n recordes si entrava molta gent cada dia, la sirena, el soroll, te'n recordes d'això?

Sí, hi havien unes màquines molt “potentes”.

Se sentien des de fora les màquines?

Se sentien i a més a més hi havia com una pols que era com... que sortia... la pols dels cordills, eh?, però d'això jo no et seria sincera, jo sé que hi havia una casa pairal... Això eren els pisets, això era el rec, això era el camí de la fàbrica, això... i aquí, a aquesta raconada que no fa pas tants anys que la van treure, perquè jo havia vingut molt per aquí, hi havia una casa pairal que ella es deia senyora Amàlia i ell era molt bon home, i la mama quan ja va passar això del rec encara anava a ajudar-los, els hi donava moltes coses i tot, però jo una memòria com això de la fàbrica de Can Rifà no te la puc donar, de veritat que no.

No, no, perquè eres molt petita.

Ara, quan tot això es va acabar de la fàbrica, jo tenia molta por que aquesta fàbrica la llencessin, que ara em sembla que la tiraran.

No, la de les Sangoneres? No, en principi no la tiren.

Ara hi ha això dels cotxes.

No, la idea és que l'Ajuntament algun dia la pugui...

Arreglar.

Sí.

Jo quan el meu home va veure: “Ai, Pepi...” A mi emportava tal com jo volia, això sí que és veritat: “Pepi... ai, que la tiraran! Què llàstima!” Com la plaça de toros, a mi m'ha costat plorar... “¿Es possible que la tiren?” A mi em va fer dol, jo et dic una cosa, són coses molt antigues però que estaven molt ben fetes!

No, i a més que tu havies tingut uns records de petita...

I es que aquesta fàbrica estava molt ben feta, nena, perquè no era plana la paret de fora. “Bueno”, ja ho veus, aquelles tombades dels totxos, estava tan ben feta... Jo pensava: “Això durarà tota la vida”. Jo tenia aquests pensaments, eh? Sí, sí.

Escolta, llavors ben petita, ben petita, tu ja et veus amb la necessitat d'ajudar a la mare.

No, no, es que la vaig tenir... Jo et diré una cosa, reina meva, ai, que no em recordo del teu nom.

Mireia.

Mireia. Jo et diré una cosa, **????** per moltes circumstàncies però jo, pel col·legi, no t'ho pots imaginar, i com que ja va entrar la guerra, els col·legis els van tancar, jo vaig anar al carrer Pareto, al carrer Pareto, a on hi ha... A veure com t'ho explicaré... Hi ha un banc, hi ha una caixa, i després hi ha una cafeteria, al costat hi ha un banc, no?

Sí, allà hi havia una escola.

Allà hi havia una... Nosaltres vam anar a viure a dalt, llavors avall van fer una escola i també va... “Doña” María... que van fer una d'això per ella, que tinc el llibre... “Allavorens” li va dir a la meva mare: “Fan un disbarat d'aquesta nena no portar-la a l'escola, perquè un dia que ve a la setmana i vostè no sap lo que capta ella, i a més que li costa plorar”. Diu: “Miri, sap què fa? Que quan li surt bé plora, no quan li surt malament”. De tanta angoixa que tenia de no anar a l'escola, quan em sortia una cosa bé plorava, de la mateixa emoció, i no vaig poguer-hi anar, reina. Vaig anar aquí, llavors va venir la guerra, la postguerra i ja està, ja està, ja no he anat mai més a l'escola. Jo lo que sé... tinc una lletra molt pobre, molt, tot lo que sé ho sé de que l'he après jo, ja no he anat més, reina meva. He anat a una escola d'humanitat, allà al carrer Buenos Aires, a dalt de tot, a la

Bonanova, eh?, a un col·legi de monges que només anava els diumenges, però jo no he anat a l'escola per culpa de cuidar-me dels meus pares.

Llavors de ben petita vas començar a col·laborar a casa.

A col·laborar a casa. Només et diré que jo vaig entrar als 16 anys a treballar.

A can Rifà.

Sí, perquè la mama em necessitava, però clar, es que la mateixa gent li deia. "Llavorens" va agafar les necessitats, però clar, a mi em va... em va agafar al torn de la tarda, i al matí anava a cosir al carrer del Gall.

A Barcelona?

No, a la carretera de la Bordeta.

Ah, a la Bordeta.

Allà, saps Sant Medir?

Sí.

"Bueno, pues" abans d'arribar.

O sigui, al matí tu et llevaves aviat?

Oh, jo tota la vida m'he llevat... jo m'he llevat a les 7 avui, tota la meua vida, i no estic mai malament, tinc la pressió i dolor perquè clar, és natural que tingui dolor, he rentat molts anys a mà, i moltes injustícies humanes, molta necessitat, molta... i aquí a la fàbrica, aquí ens carregàvem 23 i 25 quilos aquí, de bitlles de cotó per fer el fil, m'entens? D'una cosa me'n vaig a l'altra però...

No, no t'amoïnis, no, no, no, que jo ja...

Tu ja ho arreglaràs.

Sí, no t'amoïnis.

I per això et dic que jo això de la fàbrica, ja vaig veure que tenies un interès a les Sangoneres, però jo es que tampoc no conec... aquestes persones ara ja són mortes, coneixia a la senyora Amàlia que hi treballava, un fill, un gendre, però jo ara no tinc el contacte, m'entens?

No, no, jo ja ho veig que tampoc no se'n troba de gent ja.

No, no, es que fa molt anys, això ha canviat molt. Després aquí va passar una cosa, també et vaig a explicar, quan van decaure... quan van posar les "basures" controlades per dir-te "algo", aquí les escombriaires van decaure, hi treballava molta gent al sítial, gent que també treballava a la fàbrica del sítial, al sítial a tirar les "basures", que eren de Barcelona. "Allavores" això va decaure, i la gent què va fer? Tota la gent que va poguer, quan van fer allò de Bellvitge, de les cases de pagès la gent va marxar allà, perquè això cada vegada quan plovia s'omplia d'aigua, no? I tot això "pues" es va... per això dic que jo notícies no te'n puc donar més, lo que et vaig donar és lo que tinc, reina.

No n'hi ha problema perquè avui parlarem de Can Rifà, vui dir, que no n'hi ha problema. Escolta, llavors així joveneta, tens 16 anys...

Amb 16 anys vaig entrar, d'això me'n recordo bé.

Als matins treballes fent de cosidora.

No era treballar, no anava cada dia, anava tres vegades a la setmana per aprendre "algo", perquè a mi m'ha "llamat" molt el cosir, i als matins cuidava els meus germans, els hi feia el dinar... es

que no t'ho creuries si t'ho expliqués... els hi feia el dinar i me n'anava a cosir "hasta" les 12, venia d'allà del carrer del Gall a casa a peu, hi havia un tramvia, el 52, però no podia pagar-lo, llavors els hi donava el dinar, me n'anava corrents, com que només hi havia... era aquí la casa i aquí la fàbrica, traspasar, i plegava a les 10 de la nit, i a la nit encara em posava a cosir o a fer mitja quan arribava.

Déu n'hi do! Escolta, i com va ser que vas entrar a la fàbrica? Coneixies algú?

No, la mama... Sí que coneixíem perquè aquest que et dic que era l'encarregat...

El Lluís que deies.

Sí, el Lluís. La meva germana va treballar a la tenda, la mama la va posar allà, i jo clar, com que m'havia de cuidar... "Llavorens" la mama anava a treballar a casa del director, que aquí la farmàcia Camps són els néts del director, que es deia Pau, com un dels nois, eh? Llavors va anar i ells són els que em van fer entrar a la fàbrica, i aquesta gent també van tenir molta... els hi he d'agrair tota la meva vida que les noies, que una ja és morta, era farmacèutica, que el títol deia Camps, i l'altra viu al carrer del Carter, es diu Lluïsa Camps, i aquesta està molt delicada, i aquestes noies em van ensenyar a fer comptes... anava el dia que podia, m'entens?, que és lo que vaig aprendre i lo meu, que m'ho vaig jo ensenyar, i vaig entrar a Can Rifà per això. Sortia a les 10 de la nit.

O sigui, entraves a les 12 , no, a la 1...

Entrava a la una i mitja, "hasta" les 10 de la nit, i després vaig fer una temporada, quan el cotó va anar avall, que ja va sortir el nylon i tot això, "allavorens" van fer tres torns i jo també vaig treballar tres anys de nit.

Perquè de normal eren dos torns, el de matí i el de tarda.

Sí, sí, però després van fer una temporada, que va anar molt avall el cotó... perquè clar, el nylon s'ho va menjar, no?, per dir-te "algo"... Jo t'ho explico tal com sé, i "allavorens" se'n van fer torns i jo vaig posar-me de nit, que no li desitjo a ningú.

Quin horari era de nit?

De nit era de les 10 de la nit "hasta" les 7 del matí, però jo a les 7 del matí estava com estic ara, igual, no me dormia, quan m'havia de llevar no podia amb la meva persona. "Allavors" igual, els hi havia de posar el dinar... perquè la meva mare després va treballar a casa d'uns barons, d'uns baronessos, a la Rambla Catalunya, que també havia anat a ajudar-la. "Llavorens" clar, com que ella se n'anava tot el dia, el donaven de dinar i tot, jo m'havia de cuidar dels germans, m'entens? No m'agrada molt, perquè quan ho sents, si la meva germana, que no l'he explicat mai si ho sent, és igual... No, no, el dia que vaig dir a les Sangoneres, a la Dolors li va fer ràbia, sí, sí, sí, sí, sí. Són molt poderosos, ells no t'explicaran mai una misèria...

No, però la història és lo que és...

No, es que no és una misèria.

Per mi seria un orgull.

Jo estic orgullosa.

De dir: "De res, mira ara, sóc una persona que viu en un pis maco..."

Jo, el meu marit va lluitar molt perquè ell volia anar a una caseta fora i jo li vaig treure del cap, li vaig dir, perquè tinc amigues que no sabien lo que era Barcelona, les tinc, una noia que es diu Bonvehí, per tenir la caseta allà se n'anava allà i coses que jo m'he "empapat". A mi m'ha fet molt favor perquè a mi la cultura m'agrada molt, jo vaig a la catedral i em quedo bocabadada, i al Pi, i als Àngels, que hi vaig molt als Àngels... però jo sento que a la meva germana no l'he parlat mai

dels meus pares, jo tinc molta història, però el meu pare és el meu pare i la meva mare és la meva mare, per aquí... S'han separat però jo a la meva mare, nena... jo li vaig dir moltes vegades a la meva mare: "Mama, ¿por qué no le perdonas? Si es nuestro papá, ¿por qué no le perdonas, mamá?" "¡No, no quiero!". I no va tornar. Però jo vaig patir molt pel meu pare, molt, perquè ????

Escolta Lluïsa, llavors tu abans d'entrar a la fàbrica què sabies de la fàbrica? Algú t'havia explicat: "Doncs aquí s'hi fa això..."

No, jo a l'estiu ho vaig passar molt malament, de la fàbrica no sabia res.

I el dia que vas arribar quina impressió vas tenir, et recordes?

Sí, sí, me'n recordo i t'ho diré, jo portava trenes encara, portava uns "moñitos" i em van dir: "Apa...!" Me'n recordaré tota la meva vida, em van dir: "Apa, com se coneix que la teva mare treballa amb el director, eh?, que treballa a casa del director". I jo dic: "Per què?" "Perquè has entrat d'estafa". Dic: "No és veritat! Jo tinc 16 anys!" "Ah, guaita!"

Com que eren molt analfabets... Jo sempre m'he acostat a qui sap, no t'ho dic amb mena de potencia, m'ha agradat escoltar a qui sap, però elles no, lo que els hi venia al pensament ho deien, tu m'entens, reina?

Sí, i tant.

Jo dic: "No senyora, jo tinc 16 anys". Saps que vaig fer? La mama no em donava cèntims perquè no en tenia, i en vaig recollir els cèntims i me'n vaig anar al jutjat d'Hospitalet a treure una partida de naixement i donar'ls-hi.

I es van quedar...

Es que a mi...

Les injustícies no t'agraden.

Jo les injustícies no les tolero, per una cosa, després la mentida... només una mentida per fer un favor, per no posar en evidència altres coses que són fortes, la mentida em sap molt de greu, i quedar d'embustera és lo pitjor que em puguin donar!

I això qui t'ho van dir, les grans d'allà o les joves?

"Bueno", es que quasi totes eren grans, eh? Després van entrar aquestes noietes quan... Jo vaig entrar que encara no hi eren aquestes que et dic, aquestes van entrar després, aquesta, aquesta, i aquesta també, van entrar després que jo quan va passar això del fil que van venir les belgues a ensenyar de la manera que es produïa més de pressa.

Als 50 devia ser això.

Sí, una cosa així devia ser.

Perquè tu vas entrar, per l'edat que m'has dit devia ser el 44, una cosa així.

Jo tenia 16 anys, veus? Aquesta que porta...

I en canvi aquestes noies que ja són més joves com tu i tal, són els anys 50.

"Allavors" ens vam fer amigues de seguida, això t'ho dic jo. "Bueno", ja ho veus en el "retrato", jo... Hi vaig anar "hasta" Roda amb els amos a treballar, que tenien una fàbrica allà, però vaig estar com unes vacances per dir-te "algo", no?, que allà feien la corrent amb aigua, i aquí també vam treballar... quan no hi havia corrent treballàvem amb la mula que li deien, que era un d'això de petroli, no?, que feia la llum, m'entens? Tot això.

Sí, un motor.

Un motor, sí.

Escolta, i quan vas entrar a la fàbrica tu vas reconèixer gent del barri o així?

No, no, no, algú sí, tots aquests que t'he ensenyat que eren els encarregats els coneixia.

Eren d'aquí aquesta gent?

No, però hi havia molta gent... hi havia gent d'Hostafrancs, de Sants, del Clot, del Paral·lel...

I com venien aquí?

Amb el tramvia.

Amb el tramvia?

Fent dos "trasbordos", era un sacrifici molt gran.

Perquè venir del Poble Nou...

Sí, sí, "pues" venien, es llevaven a les 4 del matí, eh? Hi havia una que es deia Clotilde, aquesta noia, aquesta venia del Poble Nou, aquesta noia venia del Poble Nou, i tots aquests vivien a Sants.

I a les 10 quan plegàveu seguia havent tramvia i tot?

El 52 anava "hasta" les 11 de la nit em sembla, no me'n recordo gaire bé, hi era aquí a la Bordeta, saps la 'pinça'? Allà hi havia el "burot".

I al costat del "burot" hi havia el final de la línia.

"Pues" jo m'he trobat de tenir d'anar a la guàrdia civil a dir que... perquè els meus pares, clar, a falta de diners... el meu pare volia diners i no en tenia, i tot això porta les violències, no?, i vaig tenir...

"Pues" allò era una caseta i hi havia una fàbrica de mantes, que no sé si t'ho han dit també, una fàbrica de mantes i al costat de la fàbrica de mantes hi havia una casilla feta d'obra, a on hi ha la 'pinça', que era dels guàrdies civils, els "burots". Ja no em puc enrecordar de més perquè... es que a mi m'ha passat una cosa, que no he viscut una "niñez" normal meva...

Clar, et vas fer gran de cop.

Ajà! m'entens el que vui dir-te?

Perfectament. Escolta, Lluïsa, i quan vas entrar a la fàbrica, a Can Rifà, aquesta impressió que et preguntava jo que vas tenir...

Sí, em va impressionar molt això que em van dir, i després em va impressionar molt que jo he sigut una persona de molta lliure a l'aire, perquè al camp i tot això la mama ens portava molt sovint, i clar, allò em va tenir com tancada, com si m'havia d'ofegar, i això que estava molt bé feta la fàbrica, però així, tots uns vidres així i uns aspiradors, però jo quan no vaig veure finestres... era horrible treballar. Ara no sé de què es queixen!

I els lavabos, reina... t'ho dic de veritat, era depriment, eh? Això t'ho dic, eh?. I la pols era totalment... no hi havien extractors ni res com ara, era contínuament aquella pols.

Aquella polseta que feia el cotó.

Aquella polseta del cotó, se t'enganxava per tot arreu, ja ho has vist, reina, eh? Però mira, era el que hi havia, si tu em vols preguntar...

Sí, jo t'aniré preguntant coses.

Mira, aquestes senyores que em van veure, que et vaig explicar, que em van dir tot això, després eren les grans meves amigues, perquè jo sabia arreglar les celles, les celles, les ungles dels peus els hi arreglat tota la meva vida a la mama i els hi havia arreglat a elles, als moments que teníem

de lleure, i quan hi havia una berenada jo col·laborava amb lo que fos, m'entens? Era molt col·laboradora, a les Festes Majors del barri... Clar, "allavors" em vaig fer millor amiga de les grans...

Ja, te les vas guanyar amb la confiança del dia a dia.

Perquè jo he sigut de gent gran, i ho sóc encara, encara ho sóc. El meu avi estava prenat amb mi perquè m'ha agradat molt cuidar la gent gran. La meva mare va tenir que anar a una residència perquè va estar 12 anys... perquè jo vaig intentar... i va ser el dol més gran que he tingut a la meva vida, sort vaig tenir del meu marit que em va portar 2 o 3 vegades a la setmana. Això ho tinc sempre present, d'anar-la a veure, perquè era com un dol que tenia dins del cor, m'entens?

I quina és la primera feina que vas fer dintre la fàbrica?

La primera feina era... t'ensenyaven, diguéssim els cotons que hi havien a veure si sabies treure, escombrar els "pasillos", els "pasillos" del cotó, lo que et manaven les filadores.

Feies més de mosca, diguem-ne.

Així, això.

Per començar d'aprenenta.

Això mateix, era això. Recollir tot el cotó, que no hi hagués a terra, si hi havia un cotó... perquè feia així la bitlla, no? Les bitlles de cotó es posaven a dalt, eren unes bovines, llavors passaven per uns "rodillos" i llavors aquí hi havia la bitlla i es feia el fil, però si es trencava un, el "rodillo" s'embussava, i el treies...

O sigui, les ajudaves.

Sí, les ajudava, ho vaig aprendre de seguida lo de filadora... estàvem amb unes tisores perquè les enredades amb les tisores, que se't feia una durícia, i enganxar el fil que es un nus que també el sé fer, i "allavors" portaves la bitlla i tornaven a... i tenir la màquina sempre ben neta.

Quantes dones hi havia més o menys a la fàbrica? Molta gent, no? Tota aquesta gent era... i això no és tot el torn, hi havia el torn de la... Aquestes més aviat és el torn de la tarda, però hi havia torns del matí i la tarda, eh? Però això és el torn de la tarda, perquè ho van fer per separat, m'entens lo que et vui dir? Perquè clar, elles plegaven a la 1 i mitja i llavors quan nosaltres entràvem i això... i algun familiar, però compte les grans...

Com a mínim 70 persones hi ha aquí.

Sí, sí, jo això si la meva amiga, una amiga que tinc que és aquesta, que la seva filla... que està a Tamarit... només li donava pallissa a la filla... "bueno", a mi la nena aquesta m'ha deixat fer... Aquesta en podria tenir més records però pensa que té la memòria només va per la seva persona, llavors no se'n recorda... perquè aquesta era la filla de l'encarregat, però d'una altra persona no puc parlar, perquè jo trobava a una noia que era la filla d'aquest, que és l'Antonieta, que està per aquí però ara és... no vui entretenir-te més, que aquesta vivia allà a la creu dels caiguts, saps aquells pisos que van fer que hi ha un col·legi? Allà vivia, però jo a aquesta noia no l'he vist més.

No t'amoïnis.

Si no jo et buscaria el contacte però "bueno"... hi ha tanta gent que conec, Déu meu!

Escolta, i aquest horari que feies així de tarda, en algun moment tenia alguna estoneta per poguer berenar...?

Sí, teníem mitja hora, guaita tu, teníem mitja hora per berenar a dos quarts de set, i jo encara me n'anava a casa... A vegades "hasta" havia cosit un repunt a màquina i aquell era el moment de berenar.

Ara es queixen i tot, i veig que es va molt estressat però és culpa de moltes coses, eh?, reina. T'ho dic jo i t'ho dic així, que la meva filla igual, el mòbil és un, les trucades és horrible, i moltes coses més... "Bueno", llavors amb això, berenava així, "pam, pam, pam", perquè jo a la mare li deia: "Mama, me lo llevo". "No, no, más vale que te lo comas recién hecho", em deia, no? I jo deia: "Déu meu, amb la gana que tinc!" Però moltes vegades ens posaven allà i llavors me n'anava a casa, i jo podia fer-ho perquè vaig tenir aquesta sort, sort o no, perquè a mi també m'agradava que anaven amb el tramvia, m'entens el que vui dir-te? Per tenir una llibertat.

Jo si una cosa he envejat, saps a qui he envejat? Als ocells. Però no d'ara, de molts anys, quan veia les orenetes deia : "Què sort!", i els coloms... a mi em venen a buscar el menjar a migdia, la major part de la gent no ho vol, eh?, però només els hi poso al migdia, perquè em fa molta pena. Hi ha un que "hasta" m'entra a casa i tot a l'estiu...

Jo deia: "Llibertat, llibertat!" Perquè clar, la llibertat tothom la necessitem, i jo em posava a cosir i la mama s'aixecava: "¡Lluïsa, que estás gastando luz!" I per mi era el meu hobby, em posava sota una finestra a cosir a la nit, que cada un té la seva... I jo he fet de coses mal fetes, perquè m'he entretingut en coses que m'han agradat i després he tingut de córrer per fer lo altre, i la mama em renyava. I ventava el foc perquè es fes el dinar, moltes coses reina...

No, ja m'imagino, veig que la teva vida és molt rica...

Rica?

D'anècdotes i de històries.

No, no, jo abans de venir tu, perquè m'he vist una mica malament aquest matí... "pues" he arreglat a dalt, he fet una lavadora, m'he banyat, sí, sí, sí... Llavors em sento feliç i dic: "Altres no poden fer-ho, Déu meu!" Jo tinc una noia que la seva mare té 70 anys i està molt malament, no té 70, 60 en té.

No, no, i tant, i tant, tens tota la raó.

M'entens? I la Dolors també és molt forta, la Dolors, la Dolors Manyà, ella i jo no et pensis que ens portem gaire, no ho sé ben bé però molt no.

No sé quina edat té. Escolta, i després d'haver fet tota aquesta primera etapa d'aprenent i tot això, quina va ser la teva següent feina?

Filadora.

Ja va ser filadora.

Filadora, sí, sí.

I de filadora ja t'hi vas quedar sempre.

Sí, perquè podia anar a ordir, a les ordidores que eren les que repassaven les bitlles, però aquí no hi havien telers, a aquesta fàbrica, ordidora era arreglar els fils d'aquestes bitlles que sortien bé, passaven per unes maquinetes, però jo vaig fer sempre de filadora, i vaig plegar d'allà a l'any 60.

Perquè què s'hi feia a la fàbrica? Quines més feines es feien?

Era d'entrar el cotó en bales, que eren grandíssimes en un camió, passar per cardar aquell cotó, el cardaven amb els cardadors que eren unes màquines que portaven uns ferros així, ho tiraven allà i allò feia pim - pam, i allò portava unes punxes i allò ho escampava, llavors passava per un "tubo" i ho posaven en uns... que allà també vaig estar d'ajudant perquè se'nredava, passaven com unes vetes així que eren de cotó i passaven a uns bidons així, com si fos una paperera en

gran de cartró i reforçat amb metall a dalt i a baix, no? I allà s'anava plegant així, plegant, i si sortia més de pressa o quan estava ple saltava, llavors s'havia de posar, i d'aquells bidons ho portaven a fer... com se deia allò? Les ordidores no... a on hi ha les bitlles del cotó, que era un fil gruixut com un "bolígrafo".

Les metxes?

Les metxes!

Eren les metxeres.

Les metxeres, no em sortia, no me'n recordo, i "llavorens" aquests bidons passaven a aquesta màquina que feia uns bitllots així, es feien les bitlles que pesaven tant que portaven... les 23 o 24 que portaven era a les màquines, a les màquines de fer de filadora, que es posaven així, llavors es quan feien el fil. Les bitlles eren unes bitlles més així...

Sí, si més o menys jo me'n recordo, que alguna vegada n'he vist alguna d'aquestes bitlles.

No era això, eh?, era de fusta autèntica, mira com treballàvem... T'ho explico, ratllada i aquí metall, però era això, però tot això ratllat i era més...

Sí, com un "cono".

Com un "cono", i era prim i les de metxa igual, però eren grosses així i els "conos" eren més...

Pesava molt cada una? Què devia fer, més d'un kilo?

Els "conos" de les metxes? Jo m'he carregat 30 kilos aquí.

30 kilos a braç? Però això no ho feien els homes?

Això ho fèiem les dones, reina! A vegades, hi havien unes carretilles que eren quadrades, que portaven a les màquines quan ells tenien molta feina feta, no?, de bitlles d'aquestes grosses. T'ho diré en bitlles per entendre'ns. Però quan faltava a la màquina, metxa d'aquesta, les "metxeres" havíem d'anar a buscar-les al "puesto" nosaltres.

Déu n'hi do, carregades amb aquell...

Sí, sí, jo estic malament dels ossos, la meva nena treballa a un hospital i jo li dic: "Mira, nena, encara estic bé, fill meu!" Perquè he passat això i jo d'aliments com ara se'n prenen no n'he pres... "Menos" tenen els de l'altre món, li donen "menos", viuen amb arrels i tot això... Jo a tothom no li explico això, la meva manera de pensar, eh?

No, però això està bé perquè forma part de tu.

Però la gent no... a la gent li has d'explicar ???? avui en dia.

Sí, hi ha molta hipocresia?

És veritat o no?

És veritat... Escolta, i això de l'ordit que deies, era l'últim de tot, l'ordidora estava al final?

Sí, sí, "llavorens" ho posaven en unes caixes... Allà n'hi havien d'una classe, n'hi havia d'una altra, més torçat o "menos" torçat el fil, no? Ordinar era que el fil es necessitava més torçat per certa roba, no?, i tot allò anava i ho traslladaven a una altra fàbrica a partir d'aquí per fer la roba.

Però vui dir, sempre havia fet cotó i després nylon, però ja treballar coses com seda ni res no.

No, no, no, aquí sempre cotó, lo que passa que per produir més van venir aquestes belges, que eren de Bèlgica, van estar molt temps, ens van ensenyar a treballar però clar...

Unes senyores eren?

Unes senyores joves encara, sí, molt bé. Ens van ensenyar a treballar de la manera per produir... de la manera no es produïa tot lo necessari per guanyar, podria tancar la fàbrica, ens posaven aquesta por, com ara ja, eh?, i “allavorens pues”, clar, ens van ensenyar a fer-ho però no hi havia les màquines que corresponien perquè elles tenien... sempre hem anat més endarrera de les maquinàries i de tot, ara poder s’han adelantat més les coses però abans no, reina, estàvem endarrera de moltes coses aquí, i “allavorens” clar, no va donar. “Allavorens” què van fer? Van fer tres torns per no tallar la feina, hi havien hagut que havien treballat tres dies i “bueno”, moltes persones d’aquestes grans, que eren més grans que jo parlaven moltes coses, eh?, reina. Hi havia molta pena. Mira, aquesta senyora... l’Amparo... aquesta senyora el seu marit es va gastar tots els diners en els toros i no li deixava la setmanada; i aquesta Déu n’hi do, lo que aquesta tenia unes filles que “l’apoyaven” molt. Aquesta noia era molt bona noia, i aquesta noia tenia 4 germans, es va arrimar de seguida, ja veus que la tinc a tots els “retratos”, es deia Maria.

Perquè escolta, això de la setmanada, que us pagaven cada setmana els diners?

Sí.

Els us donaven en un sobre?

Sí, sí.

I normalment quan un era jove, suposo que tot això anava a la mare o al pare i...?

Ai, nena, reina meva! Jo de mitges velles me n’he fet per cosir les altres, reina. Ara s’hauria d’explicar moltes coses per tenir més conformació, lo que passa que jo ja ho veig que ara és impossible, ja s’ha fet tard. Què et sembla a tu lo que et dic?

Que sí, que tens raó, lo que passa que clar, cadascú vivim lo que vivim i...

Jo no vui allò per ningú, eh?

No, ja ho sé, ja ho sé.

Això t’ho asseguro! Jo si d’alguna cosa estic contenta és que els joves puguin anar endavant, sobretot les dones. T’ho dic aquí, això de les dones ho dic a tot arreu i no m’amago dir-ho, perquè els homes, reina, molt bons poden ser, el meu home era boníssim i no se’n van donar compte de lo que era la feina de la casa “hasta” que jo... va deixar ell la feina, “bueno”, va plegar de treballar. Perquè a mi, el meu fill i el meu home, agafar un ganivet perquè faltava... agafar una forquilla perquè faltava un ganivet, així, he fet tres menjars perquè els nens no ploessin, per estar ben tranquilets, així. D’aquestes coses et diria 40 mil! I les dones agafem un camp...

En canvi les dones a més a més, sempre han cobrat “menos” també, fins i tot a Can Rifà també, cobraven més els homes que les dones.

No, no, es que cobraven més i fèiem la mateixa feina, perquè quan hi havia falta de cotó moltes dones anaven corrent... El meu cunyat era un militar “de mucho cuidado” per cridar-te quan no et veia a la feina, el senyor Lluís encara era més transigent però ell era fatal, però les dones cobràvem molt “menos” que els homes, eh? Jo la quantitat no te la puc dir perquè...

No te’n recordes de quan es cobrava?

No me’n recordo, reina, m’hagués agradat guardar un sobre.

Sí, hagués sigut curiós.

Hagués sigut curiós, però no me’n recordo.

Escolta, i això que dius dels homes, o sigui, la fàbrica bàsicament la portaven dones.

Dones, ja ho veus, les dones que treballàvem... Aquí estàvem tots, perquè encara que no hi hagi les del torn del matí els homes sí que ho eren, m'entens?

I els homes què hi feien a la fàbrica?

Aquest era encarregat de les ordidores, de quan sortia el fil.

No hi havia encarregades dones.

Ni una.

Tot eren homes els encarregats.

Tot homes, tot homes.

I després devia haver una secció de manyeria o alguna cosa així.

Sí, els manyans que arreglaven... que això estava fora de la fàbrica, això... Tinc una foto que... clar, no em puc enrecordar, es que han passat moltes coses... Era aquí darrera la manyeria...

No t'amoïnis, és això, que els homes estaven a la manyeria, que estava separada de les naus.

De les naus, estava al final que es a on van posar la burra que dic jo, es que això té un nom i no sé... és com un tractor que fa la llum, que es diu un altre nom però que no em surt...

Una turbina d'aquestes, com un motor.

No és turbina, no... És com si fos...

Un generador.

Un generador però no com els que hi ha ara, eh? Feia un fum...! Al davant era com una màquina de tren, la mitja màquina de tren, saps lo que tenien els trens al davant de...?

Sí, com un vapor.

Un vapor, això, "pues" així era, me'n recordo com si fos ara, i amb unes rodes de tractor molt grosses, com si fos ara, li dèiem la burra nosaltres: "Ja va la burra!" Perquè quan s'acabava la llum engegaven allò perquè no pareixin les màquines.

Clar, i anava igual de ràpid la producció amb la burra que amb la llum?

No, no podia portar-ho tot, paraven les màquines... no me'n recordo, però les màquines que "menos" els hi agradaven. N'hi havia una que era molt moderna... que jo vaig conèixer una senyora que el seu marit era un "limpiabotas" i li va fer... i li va fer molts... molts "cuernos" li va fer portar, però li va considerar una persona... si era el d'això dels seus fills què serà? L'has d'aguantar... Perquè les limpiabotes ja saps que hi ha un saló molt maco...

Escolta, et pregunto més cosetes, eh? Et va bé?

Sí, sí.

A la fàbrica hi vivia algú?

Sí.

Hi havia porter?

No, no, hi havien pisos també.

Hi havien pisos a dins?

Sí, sí, hi havien pisos que estaven aquí, veus això? És de l'encarregat...

Però no hi vivia allà l'encarregat.

Era porter i encarregat, la portera era ella, la mare.

Sí, llavors vivien allà.

Aquí, vivien aquí, hi van néixer els seus fills i tot. I aquí baixaven unes escaletes, hi havia tot un jardí i hi havia el director, que tenia una casa molt maca, jo hi havia entrat amb la meva mare que hi feia feines, i després hi havien... no sé si hi havien 4 pisos a dalt, que aquesta senyora que vivia, que era la dona del mecànic, hi havia un que era el Marcos, que estarà per aquí el Marcos també... el Marcos em sembla que és aquest, sí, el Marcos és aquest... Ai, mira, el Lluís és aquest, aquest era el porter i l'encarregat. Aquesta dona era boníssima, no fa gaire que s'ha mort, s'ha mort molt gran, era una dona molt bona teixidora i molt culta, molt, jo m'arrimava sempre a ella.

Escolta, una cosa de la foto, tota aquesta canalla que hi ha aquí a la fotografia...?

Eren família.

Eren família, no eren...

No, no, era família que els van portar... perquè a mi em sembla que això van ser les bodes d'or, em sembla a mi, eh? Lo que passa que tenia una altra foto que estàvem amb les goses, però no la tinc, no l'he "trobada", miraré una altra vegada a la caixa i si la trobo la posaré, eh?

Escolta, i per exemple, la gent que venia...

Saps que em va passar? Que el dissabte jo estava... veus? Aquí va entrar la llum a la màquina, veus? Clar, i encara és una foto, per ser una màquina de "llavorens"... perquè el fill d'aquest encarregat era nano però amb tota una intel·ligència, molt, molt, molt, molt... era el germà d'aquesta noia, i un altre que se'ls hi va morir de part, i aquest és el que va fer la foto, i era molt aficionat a això, per això està aquesta foto, però jo en tenia una que estaven amb les goses, i això eren les bodes d'or dels amos, eh?, que van donar 500 pessetes, ja t'ho dic...

A cada treballador.

Això mateix, sí, sí.

Déu n'hi do, eren moltes peles, no?

Llavors sí, jo em vaig comprar la màquina de cosir.

Era una cosa super-extraordinària.

Era molt bona gent, eh?, aquesta gent.

Però vosaltres els coneixíeu als amos?

Sí, sí, els amos venien de vegades.

Però no venien a la fàbrica.

Un fill sí que venia algunes vegades, un fill que li dèiem el "nas gros" perquè no se semblava al pare, era un noi que va sortir no gaire afavorit. Jo no he trobat mai a la gent molt lletja, però a ell el trobava molt lleig, però venia, i era el que va portar les suïsses, ai, les de Bèlgica. Era l'hereu, era el que havia de renovar, i com que el cotó es va quedar molt endarrera amb això del nylon, i després amb el tergal encara més, però et parlo del nylon, eh? Jo em recordo que el meu marit em va comprar unes mitges de nylon i un bolso i no sé quant li va costar, llavors va ser molt car quan va sortir.

Clar, el inici sí. I a la dona, la mestressa la coneixies? Ells es deien Rifà de cognom, els amos?

Sí, Rifà, Rifà. No, a la mestressa no.

Però no eren d'aquí de Hospitalet.

No, no, no, vivien a Barcelona, vivien a Barcelona.

I havien fet la fàbrica aquí.

Sí, sí, tenien una altra a Roda.

A Roda de Ter o a Roda de Barà?

No, Roda de Barà no, no.

Roda de Ter potser.

Sí, sí.

A Osona, prop de Vic.

Això mateix, per allà, per allà, que tota la llum se la va fer ell amb el riu que passava per allà.

El riu Ter.

Allà, allà, hi vem anar una temporada també allà.

Però qui veu anar, algunes treballadores?

Unes quantes, sí, però no me'n recordo gaire bé, perquè jo no vaig poguer estar molt per culpa dels meus germans, vaig estar "menos" que elles. La meva mare... perquè jo sóc molt d'això, de poguer anar aquí, de veure, de canviar cultures, però la meva mare, clar, em necessitava i lo primer és lo primer.

I quan veu estar allà te'n recordes on dormíeu i on fèieu...?

Dormíem en un pis d'aquesta gent del poble que ho havien preparat, i es coneixien, una treballava a la fàbrica, i sé que no vam dormir totes juntes però que vam estar allà.

Escolta, i durant el temps que tu hi vas ser, que han sigut 20 anys, no?, o més de 20 anys...

Sí, no, més de 20 anys no, a la vora 20 anys.

A la vora 20 anys.

Sí, 19 anys i "pico", perquè vaig cobrar el SOVI per això, que també me l'han tret, una cosa molt mal feta, estic molt sublevada, he anat dugues vegades a la Generalitat amb l'Aula de Cultura. Ara van venir aquí el dia... el dimarts, que van fer això de la memòria, van venir uns polítics d'aquests de Convergència... dels republicans, no?, que el meu pare era republicà, no té res que veure, no?, però "bueno", i jo els hi vaig dir: "Guaita...!" Guaita si fan malament les coses, això t'ho volia explicar perquè si veiés l'alcalde ara mateix li diria. El Casal dels Avis s'ha renovat perquè feia molta falta i han posat ascensor, molt bé, i han posat calefacció a tots els departaments "menos" a l'Aula de Cultura, només tenim una sala, només, per tot, eh?, que nosaltres fèiem allà... Era la nostra sala i ho vam demanar, "pues" allà no hi ha calefacció, ahir mateix ens vam trobar... i peta l'automàtic i ahir va quedar apagat. Jo vaig venir... i ara no hi aniré més perquè total, ja acaba, eren tres mesos i ja s'ha acabat, eh?

"Bueno, pues" jo li vaig dir: "Escolta, hi ha dret a això que fan, algunes persones per un departament no posar... que tenien els "tubos" aquí mateix a sota, reina meva! Ah, "pues" no, i ara la llum l'han de pagar elles, eh?, i la feina també. Per això volen un aula cultural? Són 260 i "pico" de dones, ja t'ho haurà dit la Dolors, no? La Dolors a lo millor t'ha... Ella com que és presidenta t'explicarà més grandeses que jo, eh?

I també li vaig dir això del SOVI, no ho arreglaran les antigues, ho arreglaran les noves que arribin ara, que es quedin vídues, a mi d'això no trauré. Dic: "jo estic molt indignada, a un home li donen

tot el seu jornal, i a una dona per què...? Què té que veure una dona amb un home, a veure, explica-m'ho!", li vaig dir a un noi jove que podria ser el meu fill o el meu nét, clar que sí, tu! Jo estic molt sublevada, jo vaig plorar molt el dia que em van treure el meu SOVI. Era la meva feina, jo he treballat a 40 i "pico" de graus a l'estiu aquí, reina meva! 44 graus, reina!

Clar, perquè les condicions durant l'estiu eren...

Horribles, horribles, reina!

I a l'hivern també passava o...?

No tant, perquè el cotó donava una escalfor i els motors de les màquines eren motors individuals, cada màquina tenia el seu motor, quan se n'espallava una les altres funcionaven, entens lo que vui dir? Hi havia una bona calor, és com una estufa elèctrica, molt bona escalfor.

Escolta, i una cosa que et volia preguntar que abans se m'ha oblidat. Igual que entre les dones poc a poc et vas guanyant la confiança i us veu fent amigues i tot, amb els homes com era la relació? Us vigilaven molt?

No, t'he de dir el meu encarregat que després es va retirar, per això va entrar el meu cunyat... l'encarregat era un tros de pa, un pa beneït, es deia Lluís, era molt bon noi, era un sant! I el director era tot un senyor però també tenia la seva... Allà lo que hi havia ???? d'algunes senyores, però molt discret, hi havia una noia... però no, els homes hi havien pocs homes, clar, ells ja sabien, llavors els homes ja sabien...

CARA B:

... relacions, em refereixo que si per exemple, hi ha fàbriques aquí a l'Hospitalet, doncs que l'encarregat les renyava molt si veia que xerraven...

El meu cunyat era molt catòlic i es cagava lo primer en Déu: "Me cago en Déu!" Però així t'ho dic, eh? Com t'ho dic, (que Déu ho tingui en la glòria), era un militar molt militar, i deia: "Lluïsa, jo, a nosaltres ens ho diu però a tu també". Dic: "A mi més, què et penses guapa?" Diu: "No ploris collons...!", i es posava a plorar de seguida. "Per què plores, criatura, mocosa!" I em conquistava a mi per conquistar a ma germana perquè portava ulleres i ma germana no el volia, i dic: "No, aneu molt equivocades, eh?"

Escolta, i la teva germana no hi va treballar mai per això, a la fàbrica.

No, ella sempre va treballar a la tenda.

I la botiga, on era la botiga?

"En frente" mateix de... Aquest noi, com que la filla es va casar amb un home molt bo, l'Adela, que va morir de part, eh?, li va venir la placenta primer que el fill i això era mortal llavors. Llavors t'assistien a casa, jo he tingut els fills a casa, eh?

"Allavorens" el nen, l'últim nen era intel·ligent, el més intel·ligent de tots, va anar als Maristes sempre, i va posar aquesta botiga d'electrodomèstic, tenia de tot, però tenia... Era una persona amb sabiduria, li van posar ???? , llavors la noia, la casada, la que no treballava a la fàbrica l'ajudava i el gendre, el Vicens que era el cunyat, treballava a la tarda, no sé on treballava, treballava a un "puesto" al centre, em sembla que treballava. A la tarda ajudava ell, perquè ell era... no era disminuït, per força sí, perquè era molt petit però d'intel·ligència guanyava a tota la família, i per això aquesta botiga. Llavors va entrar... la mama com que estava a ca el director... Veus aquesta nena, la vaig aguantar jo. Aquesta nena, per això estava aquí a la fàbrica, perquè a la seva mare després la van posar de portera quan es va retirar aquest senyor. La seva mare era vídua de guerra i... la seva mà la posaven tots nosaltres perquè passessin el xarmpió i no el va

passar i la vaig cuidar jo, es deia Helena, sí. Només et puc explicar això de la meva infància, es que no tinc una altra cosa, el meu home deia: “Joder, pero es que tú ¿qué has hecho de cría?” El meu home era aragonès. Vaig tenir molta por de casar-me, eh? La por més grossa que pugui tenir un ser humà, perquè vaig veure coses a casa meva i vaig tenir molta por.

Clar, i vas pensar... sí, sí.

Ho vaig encertar, ho vaig encertar.

Quina sort. I suposo que lo que sí devia passar era típic que es fan “novios” o “algo” de la fàbrica, un encarregat amb una noia i tot això...

Sí, sí, “bueno”, jo tinc una amiga meva que aquí no està ella... aquesta la tinc a dalt, aquesta noia no la tinc aquí, a la Margarita no, la tinc a uns altres “retratos”, que ell era més gran, es deia Lluís, i li agradava i li va costar molt però al final s’hi va casar, sí, sí, viu a Rubí.

I després hi havia mares i filles, o tietes i...

Sí, això sí que hi havia algunes, sí, sí, perquè et vaig a dir la veritat, eh?, cap persona gran deia: “Jo no volia això per la meva filla”.

Perquè era dura la feina.

Era dura, l'estiu era molt dura, reina meva, i a més a més a l'hora del menjar si tenies més gana, per exemple... si dinaves de qualsevol manera a dos quarts de set tenies gana, havies de menjar amb el cotó, i el dia que fèiem Dijous Gras no saps per preparar-ho lo que passàvem, no era fàcil, no era fàcil “cariño”, no era fàcil, no era fàcil, de veritat. Ara, jo m’ho passava bé perquè es reia molt abans, hi havia una senyora que està per aquí, que aquella es disfressava amb qualsevol cosa, ????? perquè li queia molt bé a ella, ho hagués fet una altra i hagués quedat fastigos però ella era alta, era com una Mary Sampere, i també tenia una història, el seu marit era mariner i li va portar un fill que era d’ell, d’una travessia i ella el va criar com si... ell li va dir que s’havia quedat orfe de pare i mare i era d’ell, i era una dona molt eixerida, era com una Mary Sampere. Tu saps la Mary Sampere? Amb una altra estructura però també alta així, però d’aquelles que...

Divertida.

Molt divertida, i ens rèiem molt, de riure he rigut molt. Aquesta noia a mi m’estimava amb locura, la Conxita, també es volia separar. Jo li vaig donar molt, però molt, m’estimava amb bogeria, de veritat, no t’enganyo, lo que passa que jo per culpa de la família he tingut de deixar moltes coses meves, no m’he sabut imposar, m’entens? Ara és diferent, en un altre moment... no, no, perquè jo veig... primera que això d’ara entrar gent, aquest noi no però jo ara m’he tornat... perquè mira, em va venir un noi amb un rebut, amb una multa, “digo: “¡Yo no he tenido ninguna infracción! ¿De qué? Si yo no llevo coche”. “Que sí, que sí”. “Digo: Dame el recibo”. “Que no, que no, que es una inflación y tiene que pagarme”. “Yo no te pago nada”. I el vaig tancar i el noi del banc que és molt amic meu, el Víctor, no sé si el coneixes, que el conec de La Caixa, aquest m’ha avisat, jo estic sola...

A banda d’aquests períodes d’estiu que era tan terrible, hi havien coses beneficioses? Per exemple, hi havia fàbriques que tenien economat.

Sí, nosaltres... jo vaig arribar a agafar-ho poc però aquí al carrer Comerç hi havia un economat i s’hi podia anar, però era més pels metal·lúrgics, qui tenia més ‘vantatges’ era el Trinxet, que també està desfet, jo he conegut gent d’allà, eh?

I al Trinxet no vas voler entrar ni vas provar-ho mai?

No, no, no, ai, la meva mare, si jo hagués deixat això del director... La mama era molt d’això, molt positiva per ella, molt, molt. A mi m’havia donat una... clar, estava nerviosa però em donava una bufetada i em feia mal... La mama no, li tenia molta por, sí, sí, sí, jo li tenia por, eh? La mama si

em veia amb un rotllo al carrer i ella em necessitava anava allà i: “¿Qué haces aquí? ¿No te he dicho esto?” Pam, bufetada! Era d’una altra manera que ara, jo no els hi pegat mai als meus fills.

“Bueno”, era una altra forma de fer, és veritat...

Escolta Lluïsa, i durant els quasi 20 anys que hi vas ser vas veure que canviessin les màquines o alguna cosa?

No, no gaire, jo... Saps lo que va passar aquí? Jo t’ho explico. Que canviar tot eren molt milions, i els amos com que eren rics, et dic la pura veritat, no van tenir feina ni van buscar-ho, era un enrenou molt gran, perquè les màquines van canviar molt amb els anys, van canviar molt, molt, i llavors ells ho van veure i van fer com un “retiro” forçós, que hi ha moltes que s’el van pagar i el meu marit a mi no em va deixar pagar, i hi havien unes persones que no eren gestors ni res però abans passava tot, com un infermera que entrava al primer cap d’un quiròfan i no era infermera ni tenia estudis, abans passava això, perquè jo he conegut, eh? I “allavorens” aquests què van fer?...

Això ja al final.

Al final, que jo ja no treballava. A mi per poc no em va agafar. “Allavors” van pagar com... Hi havia com un gestor que els hi arreglava els papers i pagaven una quota i ara “pues” cobraven 60 mil pessetes, parlo en pessetes, i jo només vaig arribar al SOVI quan em va tocar. El meu home deia: “No te tienes que preocupar por nada. Tú ya tendrás lo mío”. Era així era el meu marit, era un “maño” d’aquests, i jo estava sempre a les seves ordres, m’entens lo que vui dir-te? Tenia molta feina i tenia la mama, tenia un germà que també es va morir que va estar “hasta” que la meva filla va tenir 2 anys o any i mig, la nena, “pues” clar... Clar, tenia moltes obligacions, moltes, la veritat, i molta cuina, molta cuina.

Escolta, això que deies ara del senyor aquest que va arreglar els papers i tot això, el gestor diguem, això va ser quan la fàbrica va tancar.

Això.

Tu vas plegar abans que la fàbrica tanqués.

Jo no me’n recordo quan va plegar...

Però no va ser per aquest...

No, va ser perquè el meu marit em deia... i jo li donava la raó. Mira, són moltes coses que són personals però t’ho haig d’explicar per què vaig deixar la fàbrica, perquè no l’hagués deixat, i ara cap home del món me la faria deixar, ni una fàbrica ni cap treball, eh? T’ho juro, eh? Perquè és un status per la dona, jo no ho veia, pobre de mi, i jo he treballat més a la casa que tres dones treballant en un “puesto” tres “turnos”. T’ho juro, eh?

Mira, la meva mare era “exigente”, ella va treballar “hasta” els 80 anys i venia i tenia el seu plat a la taula, eh?, sempre. Se n’anava a descansar i després a la tarda a vegades em rentava els plats, però si hi havia el plat de la llet o la “lechera” li feia fàstic perquè no li agradava la crema, no la fregava. Llavors s’anava a casa la meva germana a cuidar dels nens, i si no s’anava a Molins de Rei, que la meva germana vivia a Molins de Rei, perquè el meu cunyat quan va plegar d’aquí els mateixos amos el van destinar a Molins de Rei a una fàbrica, de director, m’entens? Va arribar a ser director, era molt espavilat el meu cunyat... I se n’anava a Molins de Rei amb el cotxe, i a mi em deixaven tot, amb el meu germà i tot! I el meu germà, reina, el meu germà, que treballava aquí a la farmàcia Camps... Llavors va anar a treballar a un laboratori d’encarregat, va morir de càncer, era com un fill meu, era un fill meu! Es que clar, em preguntes tot això i t’haig de contestar...

Clar, tu vas deixar la fàbrica per obligacions familiars.

El meu marit... El meu marit tenia molta valentia, la veritat t'ho dic... Em deia: "Mira, Lluïsa, aquí vamos a hacer una cosa..." I jo li pagava a la mama per tenir el meu Enric, el meu petit, el meu gran, 60 pessetes li donava a la setmana, em deia: "Mira Luisa, tú vas a trabajar, te matas por la mañana, te matas por la tarde y te matas cuando llegas". "Allavorens" deixava els plats, el meu germà festejava i hi havia tota la filera de plats... i jo perquè no quedés per l'endemà, perquè no era una casa com aquesta, reina meva, "pues" ho fregava, i el meu marit esperant-me, perquè no se'n va anar mai a dormir, mai... ara ja fa 50 anys que érem casats, abans que jo. Ell se dormia quan fos però ell amb mi, amb mi, amb mi. I clar, jo em vaig veure les de perdre, m'entens? Jo vaig aguantar molt, perquè clar, jo també ???? Jo sóc parladora i tot això, i en va dir: "O tú, la casa o la fàbrica. Tú lo que quieras, Luisa, pero acabaremos mal". M'ho va dir, pobret, si m'havia de dir "algo" només ???? ... que si el sopar, que si això, sempre tenia que si planxar, que si això, que si allò. Clar, una dona que treballa tantes hores... I vaig deixar-ho per això, i va ser a l'any 60.

I a tu et va sapiguer greu doncs això.

Molt, molt. El meu fill va néixer al 56, i ja amb això, amb el nen petit, rentar la roba si la necessitaves... no hi havien les abundàncies d'ara, el meu marit guanyava 700 pessetes, vui dir que això... Et dic la pura veritat, no em va faltar mai la setmanada per anar a comprar diguéssim, per anar a comprar menjar, però quan havíem d'anar fora al poble, tot això, ell ho portava molt malament, a més era un home que necessitava una dona al llit també, i clar, quan em veia tan cansada i tot això... I vaig deixar-ho per això, per part familiar.

I vas seguir relacionant-te amb les treballadores i això?

Jo vaig pel carrer... ara baixaria amb tu i t'acompanyaria al metro...

I pararies 50 vegades.

Això sí que t'ho dic, de veritat t'ho dic. Ara m'he retirat molt, perquè em fa molta falta el marit i el dolor també ???? És com fer-te gran d'una manera que estàs de casa, no? , per dir-te "algo", però jo tinc moltes amistats.

Tu te'n recordes quin any va ser que va tancar la fàbrica?

No, no me'n recordo.

Però va ser uns quants anys després de que tu ho deixessis.

Sí, però no me'n recordo, la meva germana no sé si se'n recordaria.

O sigui, tu ja no vas viure aquest procés que va començar a arribar gent de fora, d'Andalusia i tot això.

No, no, no, ja n'hi havien, d'andaluses ja n'hi havien aquí, hi havien aquí unes quantes que eren totes andaluses, que eren 4 germanes, aquestes treballaven totes, aquesta es deia Asunción, i totes treballaven aquí, sí, sí, ja n'hi havia d'andaluses, ja. Hi havien de catalanes però també hi havien de castellaness, eh? Saps què els deien? Els hi deien "murcianess toca-ferro". Quan una era castellana deien: "Aquesta... I per què ho feu això del català? Jo amb els meus pares també he parlat castellà". "Ah!..." , diu...

Mira la Fina, la Fina era una nena d'aquestes, aquesta que també tenia molta història amb els seus pares, es va criar amb uns "tios" "de Múrcia, toca-ferro!" I jo, com que això no l'he assimilat mai a la meva vida... però "bueno", m'havia de conformar...

Però què volia dir "toca-ferro"?

Que no els hi agradava que vinguessin aquí els "murcianess". Tu no l'has escoltat això, que no els hi agradava als catalans?

Sí, sí, però això de "toca-ferro"...

“Bueno”; era una paraula diferent, ara diem emigrants, abans no ho dèiem això, o del país de les
????

Escolta, i aquella foto que hi havia tan “chula” de... Aquesta, la del Dijous Gras, a banda de Dijous Gras fèieu alguna celebració i així?

Sí, sí, com podíem però la fèiem.

Per Nadal...

Per Nadal era molt emotiva, també ens donaven un lot...

Ah, donava un lot l'empresa?

Sí, sí.

De menjar.

Sí, sí, sempre donaven “algo”, era molt emotiva, però aquesta ja t'he dit que era més joioses perquè jo precisament feia els llaços amb paper de seda.

Us ho fèieu vosaltres a dintre la fàbrica. ¿??

Sí, jo me'ls emportava a casa, i aquesta noia... aquestes coses eren de la meva mare... aquesta noia va morir, era molt amiga d'aquesta, que es van “apoyar” molt l'una a l'altra, sí, sí...

I el 18 de juliol el celebràveu?

Home, el 18 de juliol se celebrava, anàvem amb un camió a fora, eh? Pujava tota la gent i fèiem un gran menjar, sí, ho celebràvem molt perquè va costar molt, com les 8 hores, va costar molt d'aconseguir, reina! Aquestes senyores grans parlaven que havia hagut sang i tot per aconseguir les 8 hores, treballaven “hasta” 12 hores pel mateix preu! Jo... M'ha quedat més lo que vaig viure més “rato” però jo això ho havia sentit explicar i encara ho he sentit ara.

Escolta, i tu que ets molt observadora i t'agrada escoltar a la gent...

Observadora jo?

Sí, home. De la gent gran, així de les treballadores grans havies escoltat durant la guerra què havia passat a la fàbrica i tot això?

No es va tancar aquesta fàbrica.

Va seguir treballant.

Em sembla que va seguir, lo que van haver moltes disminucions, gent que es va quedar vídua... No es va tancar, jo no t'ho puc dir però aquestes senyores grans, aquestes, parlaven calamitats i els pares d'aquesta també, la mare d'aquesta molts fills els hi va deixar, els fills, eren molts fills, eh?

O sigui, moltes calamitats a nivell de les famílies.

De les famílies, de les necessitats que hi havien, m'entens el que et vui dir? Sí, sí... Tota aquesta roba l'hi feia jo a la meva germana...

Perquè tu vas seguir treballant cosint i tot?

Jo de cosir sempre he arreglat i sí, ho he fet tallar, emprovar, sí, sí, jo sí, i als meus fills els hi he fet... i mitja, molta mitja he fet, sí, sí. Jo sóc una dona del meu hogar, jo d'anar a casa de ningú no, he tingut moltes amistats... Jo quan he anat al carrer, la meva mare m'ha vingut a buscar i el meu home també, perquè jo quan engegava parlava de qualsevol cosa, de la roba, de rentar... “Ja m'he entretingut!” Et dic la pura veritat, jo de faltes he tingut com tots els humans. Jo venia aquí i moltes vegades tenia que córrer pel dinar, però jo pensava: “Faré una altra cosa...”

Es que jo me n'anava a Sants per estalviar-me cèntims, i a la Boqueria, però aquestes senyores havien explicat calamitats. Aquesta senyora, el seu marit es gastava els cèntims en els "toros", que "llavorens" hi havien "toros"...

A on?

A les Arenes, sí. Aquest senyor vivia a Hostafrancs, i l'altra també a Hostafrancs, érem molt amigues, la Quimeta. La Quimeta era diferent però tenia un home molt dominador, que la dominava a ella i a les filles, sí, a les filles no les deixaven i sempre hi havien qüestions perquè clar, les noies joves ja es van espavilant una mica més, però "bueno"... Aquesta... hi ha una que també és una dona que va fer molt, aquesta que et vaig dir, la Pilar. Jo per la dona he lluitat molt, això sí que t'ho puc dir, molt, molt, molt, molt.

Perquè sindicat a dins l'empresa havia hagut o...?

Sí, sí, hi havien sindicats, però els sindicats com tot... Els sindicats abans lluitaven i ara també poden lluitar, però els sindicats no deixen de ser que guanyen jornal. Hi ha coses que et diran que s'arreglarà però després per sota mà no ho poden arreglar, i això de l'alcalde, això de l'aula jo li penso dir, però què trauré? Aquí al meu barri, aquí a l'entrada sempre deixen mobles i jo l'he dit a l'alcalde, l'he dit, i "sin embargo" allà a Gran Via Centre, allà a l'altra banda, allà on surt, allà hi ha algun lladre i ha posat llums, però això jo també compren que no ha de posar un guàrdia, que **????** ... perquè jo he sigut de l'aula, he sigut de la junta 7 anys, i ara també em van anomenar i això que quasi no sé escriure, però no sé si es que quan vaig a un "puesto" sé com quedar amb tothom, jo sé qui és alcalde, qui és la... l'altra dia va venir la Maria Lluïsa Alcaí, la "jefa", que és una dona molt "prudenta" perquè sap dir molt bé les coses, la diputada que va venir va venir molt enlairada que tot això de les dones s'arreglarà, però jo no ho crec.

Veus aquesta?... Aquesta foto, potser és de l'any 47, del setembre del 47...

Escolta, així per acabar una mica l'entrevista... Tu personalment, que ets així sensible i tot, com ho vas viure el dia que vas veure que començaven a tirar a terra la fàbrica?

Molt malament, i encara estic pensant en coses que molt malament, eh? De veritat que sí, eh?, però molt malament, i el Trinxet era tot modernisme, el Trinxet... L'altre dia vaig passar i anava en l'autobús i vaig tancar els ulls, de veritat, allà hi havia un... I encara on hi havia ant jo, a portar aquesta nena, Helena, hi havia una guarderia preciosa...**????**

Jo molt malament quan llencen una cosa, i ara sí que t'ho dic, eh?, nena. Jo sóc una dona molt aprofitadora, eh? Jo l'aigua, t'ho dic a tu...

Espera, ara ens despedim, moltíssimes gràcies per tot, jo ara tanco la gravadora i així seguim xerrant.